

‘Het gaat om praktische levensvoering’

Op het station van Nijmegen ontmoet ik prof.dr. Chris Hermans en al onderweg, op zoek naar een rustig plekje in een restaurant, vertelt hij enthousiast over zijn vak ‘empirische theologie’. ‘Is dat geen vreemde combinatie?’, vraag ik als filosoof plagend. ‘Empirisch onderzoek en theologie verdragen elkaar toch niet?’

Breed gebarend vertelt hij met passie over zijn onderzoek naar hedendaagse religiositeit zowel binnen het christendom als in andere wereldreligies en nieuwe religieuze bewegingen. ‘Dat is wel degelijk empirisch’, voegt hij er nadrukkelijk aan toe. De metafysica is geen onderwerp van onderzoek. Onder de vele thema’s die tot zijn expertise behoren vallen onder andere ‘persoonsvorming en waarden en normen in het onderwijs’.

NICO KRIJN: Wat is volgens jou de kern van persoonsvorming?

CHRIS HERMANS: Persoonsvorming heeft verschillende aspecten. Het gaat over overtuigingen als ‘wie ben ik’, ‘wat kan ik’ en ‘wat wil ik’ en het betreft ook reflecties over die overtuigingen. Daarnaast spelen ook gevoelens een rol. Maar in de kern gaat persoonsvorming over de verhouding van mensen tot de wereld: je binden aan de wereld en vervolgens dat verbinden aan jezelf. Simpel gezegd: het gaat over volwassen worden. Persoonsvorming wordt vaak in verband gebracht met een levensoriëntatie die opvattingen en levensvisies omvat, maar het gaat volgens mij om praktische levensvoering.

KRIJN: Je spreekt van ‘je binden aan de wereld en deze band verbinden aan jezelf’. Als ik mij bind aan de wereld, dan is die toch aan mij verbonden? Het lijkt alsof er een homunculus in het spel

is, een interne instantie die indrukken uit de buitenwereld interpreteert en integreert.

HERMANS: Er is geen sprake van een verdubbeling van de wereld in het hoofd van de mens teneinde een sterke opvatting van de vrije wil staande te houden. Ik ben mijn verhouding tot de wereld, en in deze verhouding ontdek ik wie ik ben. Mijn vrijheid gaat niet vooraf aan deze verhouding.

Uitdrukking van zorg

KRIJN: Kun je de abstracte inhoud van het begrip persoonsvorming wat concreter maken?

HERMANS: Harry Frankfurt, een weinig gerespecteerde ethicus van Princeton, emeritus inmiddels, is bekend geworden door zijn boek *The importance of what you care about*. Hierin behandelt hij de vraag hoe een binding ontstaat met de wereld buiten mij.

Volgens Frankfurt is dat een uitdrukking van een bepaalde zorg. De dingen gaan mij aan, mensen raken mij, maar ook word ik geraakt door de ruimtelijke omgeving die ik heb ingericht en door de natuur die mij omringt. In die zorg ken ik een zeker belang toe aan de wereld buiten mij.

Dit staat in contrast met 'verveling', waarbij niets mij raakt. Er is dan geen antwoord op de vraag 'wat moet ik doen?' Alles is mij dan hetzelfde, ik weet niet wat ik zou moeten kiezen.

KRIJN: Universiteiten en hogescholen rekenen de persoonsvorming ook tot hun taak. Vind je

dat niet paternalistisch? Is persoonsvorming niet een eigen verantwoordelijkheid? Studenten kunnen toch zelf hun eigen weg kiezen.

HERMANS: In de zomer van dit jaar is een rapport verschenen van de Onderwijsraad onder de titel *De volle breedte van onderwijskwaliteit*. In essentie wordt erin gesteld dat er drie leerdomeinen zijn: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming.

De 'kwalificatie' staat voor kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor een specifiek beroep. De 'socialisatie' is gericht op eigenschappen die gewenst zijn voor de uitoefening van een beroep, bijvoorbeeld, je moet flexibel zijn, innovatief, kunnen ondernemen, enzovoort. De 'persoonsvorming' is het derde domein, volgens de Onderwijsraad.

Benadrukt wordt dat de drie domeinen met elkaar verbonden zijn. Dus de werelden van het beroep – de kwalificatie en de socialisatie – zijn verbonden met de persoonsvorming. De persoon van de beroepsbeoefenaar is van belang.

KRIJN: Gaat de opleiding dan bepalen waarmee jij je verbindt?

HERMANS: Natuurlijk moet je als opleiding kiezen wat je de student biedt bij persoonsvorming, maar ook in het inleiden in de beroepswereld. De pedagoog Gert Biesta pleit voor een herstel van wat hij noemt 'het pedagogisch wenselijke'. Onderwijzen impliceert ook normatieve keuzes, zeker op het terrein van persoonsvorming.

***Het gaat over de verhouding van
mensen tot de wereld: je binden aan
de wereld en dat verbinden aan jezelf***

Een actueel thema in het onderwijs is de straatcultuur, die de cultuur van de school binnendringt. Deze straatcultuur wordt gekenmerkt door een hoog machogehalte. Deze jongens binden zich niet aan de wereld om zich heen, omdat dit een uiting van zwakte is. Ze gaan om met meisjes alsof zij voorwerpen zijn die gebruikt kunnen worden.

Een school kan een dergelijke straatcultuur niet accepteren binnen

het onderwijs. Ze wil juist de resonantie tussen jongere en wereld bevorderen. Je maakt normatieve keuzes in het onderwijs.

Laat ik een nog voorbeeld geven. Je kiest voor een medisch beroep. Dan ga je je voorbereiden op werken in de wereld van de zorg. Wat speelt er in de zorg? Het welzijn van patiënten en begrip voor hun vragen en problemen. Je kunt niet werken als arts of verpleger als je daar geen gevoel voor ontwikkeld hebt. De sector waar je werkt heeft bepaalde verwachtingen van je. Als je daar niet aan kunt voldoen, moet je je afvragen of je wel geschikt bent voor dat werk.

Talent ontwikkelen

KRIJN: Hoe ontdek je waar je passie ligt?

HERMANS: Die komen we op het spoor als een verklarende rede ontbreekt. Ik zal een voorbeeld geven uit het onderzoek dat ik doe naar de spiritualiteit van schoolleiders.

Een schoolleider vertelde me dat zijn moeder in zijn jeugd vaak tegen hem zei: 'Kees, ik zie wat je gedaan hebt, maar het is niet goed genoeg.' Als jou dat jaren lang wordt ingepeperd, leidt

dat tot een existentiële crisis. Later komt hij terecht in een klas met bijles voor wiskunde. Hij maakt dus met moeite vorderingen. Tijdens een les werkt hij aan een moeilijke opgave en de leraar zegt tegen hem: 'Kees, dit heb je voortreffelijk opgelost. Het is briljant!' Dat raakt hem bijzonder: 'Hé, ik ben briljant!' Vermoedelijk

hebben meer mensen dat al tegen hem gezegd, maar pas op dit moment raakt het hem.

Wat hij plotseling beseft is: 'Ik heb talent!' Volgens verbindt hij zich daarmee.

Wanneer dat achterwege zou blijven, gebeurt er niets. Nu transformeert zijn verhaal over zichzelf, het talent wordt een deel van zijn identiteit. Nu kun je begrijpen waarom Kees in het onderwijs is gaan werken. Kees heeft talent ontwikkelen ontdekt als een uiteindelijke waarde (bedoeling) in het leven. Hij is van zijn passie zijn werk gaan maken.

Drie acceleraties

KRIJN: In je werk citeer je Hartmut Rosa die spreekt van de technologische versnelling, de sociale versnelling en de snelheid van leven. Onze samenleving is niet meer stabiel. De tijd schijnt ook sneller te gaan. En aansluitend daarop heeft Frank Schirrmacher – die je ook aanhaalt – gezegd dat de vrijheid en zelfbepaling zijn opgelost in economische algoritmen die ons leven bepalen.

HERMANS: Die drie acceleraties die je van Rosa noemt, horen bij een samenleving die belang hecht aan de juiste condities om goed te kun- ►

nen leven. Je moet dus diploma's behaald hebben, kennis hebben, over voldoende geld beschikken voor vakanties en uitstapjes.

Het gaat alleen maar om groei, om het verzamelen van middelen en de drang tot veranderen. Veranderingen in organisaties zijn vaak een doel op zich. We veranderen omdat we weer wat nieuws hebben bedacht en vervolgens komt er weer een nieuwe mode aanzetten.

In zo'n samenleving komen jongelui niet toe aan vragen als 'wie ben ik?' en 'waar verbind ik mij mee?' Die kernvragen worden als het ware gemaskeerd door de waan van de dag. We ontvluchten die waan met bijvoorbeeld even een weekendje eruit, weg van ons drukke bestaan.

Rosa zou dat een vorm van de-acceleratie noemen, die geen afdoende oplossing kan zijn voor de acceleratie. In een extreem geval zullen jongeren zich in coma. Dan ben ik er echt helemaal uit. Maar ik heb dan geen volwassen verhouding gevonden in het omgaan met de samenleving.

Resonantie ervaren

KRIJN: Aan de andere kant zie ik studenten die gaan roeien, lid worden van een studentenclub, aan toneel doen, muziek maken, op reis gaan. Ze gaan kamperen, los van de technologische versnelling. Niet gehinderd door de sociale versnelling van de samenleving bezoeken ze met z'n allen een café. Dit zijn toch zaken die niet onder een economisch algoritme te vatten zijn?

HERMANS: Ja, dat zijn mooie dingen. Rosa noemt het een resonantie-oase. Er is een resonantie in de verhouding van mijzelf tot de wereld, en omgekeerd van de wereld tot mij. Er is een samenklank, de wereld spreekt tot mij en ik tot de wereld. Resonantie kan ervaren worden bij het zien van een theaterstuk, of tijdens een voettocht door de

Vogezen. In zulke ervaringen ontdek je de bedoeling van het leven.

Maar let op, ditzelfde theaterstuk kan voor mij een vlucht zijn. Ik kijk, omdat ik doodmoe ben en even tot rust wil komen. De dingen blijven stom, de wereld die ik instrumenteel beschouw spreekt niet.

Rosa duidt dit aan als 'Verdinglichung'. De resonantie-oase is het contrast en werkt transformerend. Ik kan weerstand bieden aan de verleiding van de wereld van acceleratie, zodat ik als persoon niet verdwijn in 'Ding-heid' van de wereld. Opleidingen kunnen zich niet aan deze taak onttrekken. <

Literatuur

Frankfurt, H.G. (1988). *The importance of what we care about*. Philosophical Essays. Cambridge University Press.

Onderwijsraad (2016). *De volle breedte van onderwijskwaliteit. Van smal beoordelen naar breed verantwoorden*. Den Haag: Onderwijsraad.

Nico (drs. N.) Krijn werkt bij TNO. Hij is als filosoof gespecialiseerd in de filosofie van de wiskunde en wetenschapsfilosofie.
nico_krijn@hotmail.com